

τ' αὐτιά του, ἐφύσα μὲ τὰ ρουθούνια του ὀρθάνοικτα, ὡσάν νὰ ἐμυρίζετο κάτι εἰς τὸν ἀέρα, καὶ ἀπλώσε βιαστικώτερα τὸ πᾶτήμά του κοράκι ἐδιάβαιναν μὲ κραυγαῖς τὸ πλάτος τ' οὐρανοῦ, πουλιά μὲ γοργὸ πέταγμα ἔτρεχαν νὰ κουρνιαξοῦν ὅπου ἡμπεροῦσαν, εἰς ταῖς φράκταις, εἰς ταῖς κουφάλαις τῶν δένδρων, καὶ εἰς ταῖς τρύπαις τῶν βράχων, καὶ μακρόθεν ἀκούοντο βρονταῖς ἀπὸ τὰ διάφορα μέρη τ' οὐρανοῦ. Εἰς ἐκείνην τὴν ὥραν, ὅποιοι ἤθελε ἀνεβῆ ἐπάνω εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ θὰ ἔβλεπε θέαμα μεγαλοπρεπές καὶ σπάνιο, (ὅλα, ὡς φαίνεται, ἔπρεπε νὰ ἦναι σπάνια καὶ παρὰδοξά εἰς ἐκεῖνο τὸ ἡμερόνυκτο, καὶ τὰ φυσικὰ φαινόμενα, καὶ τὰ μυστηριώδη.) Ἦταν μία ἀπὸ ταῖς δύο ἢ τρεῖς νυχτιαῖς τοῦ μηνός, ὅπου ἐνῶ βασιλεύει ὁ Ἥλιος σκάνεται τὸ Φεγγάρι ἀπὸ ἐκείνην τὴν κορυφὴν θὰ ἔβλεπε εἰς τὴν δύσιν τὸν ἥλιον ὡς μισοφέγγαρο εἰς τὴν ἀκρὴν τοῦ ἀγριοπελάγου κ' ἐπάνω του μαῦρὰ σύγνεφα ὡς νὰ τὸν ἐκαταπόντιζαν· εἰς τὴν ἀνατολήν, ἐπάνω ἀπὸ τ' ἀκροκεραύνια ὄρη, ἄλλα σύγνεφα, δύο τρία στρώματα, ὡς νὰ ἐσῆκοναν ἀγάλη ἀγάλη τὸ φεγγάρι κόκκινο καὶ ὑλοστρόγγυλο· εἰς τὸ βόρειον μέρος ἄλλα πού ἦσαν καθισμένα εἰς τὴν ἴσιαν γραμμὴν ἀνάμεσα εἰς ταῖς δύο κωνικαῖς ἀκραῖς ὅπου κáνουν διχορρο τὸ βουνὸ τοῦ Παντοκράτορος· καὶ ὅλη ἐκεῖν' ἡ μαυράδα ἐσχίζετο ἐδῶ κ' ἐκεῖ ἀπὸ ἀστραπαῖς κ' ἐκουφροβροντοῦσε πέρα πέρα· εἰς ὀλίγην ὥραν ὅλα τὰ σύγνεφα, ὡσάν συνακουσμένα, ἀνέβαιναν ἀπ' ὅλα τὰ μέρη καὶ συμμαζωμένα ἀπλώθηκαν εἰς ὅλον τὸν οὐράνιον θόλον, συγχρόνως ἀστραποπέλεκκα ἐκατρακυλοῦσαν μὲ ἀπέραντον κρότον καὶ τὰ περισσότερα ἐσθύνοντο, ἄλλα μέσα εἰς τὸν κόλπον, ἄλλα εἰς τὸ μέγα πέλαγος.

Ἐκεῖνοι εὐρίσκοντο εἰς τὸν μεγάλον δρόμον ὅταν ἄνεμοι σφοδροὶ πανταχόθεν ἐφυσῶσαν, ἐσῆκοναν τὴν σκόνην καὶ τὰ ξερὰ φύλλα, τὰ ἐστριφογύριζαν, κ' ἔκαναν νὰ τριζόκοποῦν τὰ δυνάτωτερα δένδρα· ὕστερα, ὅταν ὀλιγόστευσεν ὁ ἄνεμος, ἀκολούθησε βροχὴ καὶ μὲ αὐτὴν χλαζὶ πυκνὸ, μὲ κλονιὰ χοντρά σάν λερτοκάρυα. Τότε ὁ Ἀντώνιος ἐπέζευσε καὶ εἶπε τοῦ νέου·

— Παιδί μου, ἐδῶ σιμὰ γνωρίζω ἓνα σπήλαιον· ἂς καταφύγουμε αὐτοῦ· τοῦτο τὸ καθοῦρι, ὠρμένα, δὲν θὰ παύσῃ γλήγορα· μοῦ ἐπιείσθ' ἡ καρδιά καὶ δὲν στέκομαι 'ς τὰ πόδια μου.

Καὶ τ' ἄλογο μοναχό του ἔγυρε ἀπὸ τὸν δρόμον μέσα εἰς ἓνα μονοπάτι, καὶ 'ς ὀλίγο ἐστάθηκε ἐμπρὸς εἰς τὸ σπήλαιον, ἀλλὰ ἔτυχε τὸ στόμα νὰ ἦναι φραγμένο· εἶχε τὸ σπήλαιον μίαν μεγάλην ἀγριοσυκιὰ εἰς τὸ πλάγι του, κ' ἐκεῖν' ἡ ἀνεμοταραχὴ προτώρα τὴν εἶχε μισοξεριζώσῃ· τὸ δένδρον δὲν ἔπεσε, ἀλλὰ καθὼς ἔγυρε, ὡσάν νὰ ἦταν ἐμφυχο πλάσμα, ἀντιστυλώθη μ' ἓναν του κλόνον εἰς τὸ χῶμα, εἰς τρόπον ὅπου ὁ κορμὸς

τῆς συκιᾶς καὶ ὁ κλόνος ἐσχημάτιζαν πλατὺ διχάλι ἐμπρὸς εἰς τὸ σπήλαιον, καὶ μὲ τὰ φουντωτά τους λιχνόκλαδα ἐκλειοῦσαν τὸ ἔμπασμα· ὁ καιρὸς ἀγρίεψε κ' ἐκόντευε νὰ νυκτώσῃ· ὁ νέος ἔσυρε ἀπὸ τὸ ζωνάρι του μίαν κοφτερὴν μάχαιραν ὅπου ἐφοροῦσε, ἔκοψε κ' ἐπέταξε πέρα τὰ λιχνόκλαδα, καὶ ἀμέσως ἐμπήκην ἐλεύθερα καὶ τὸ ἄλογο κατόπι τους.

Εἰς τὰ μέρη μας ἡ ἀνεμοζάλαις, ὅσο μεγαλύτεραις καὶ ἂν εἴναι, ὅχι μόνον δὲν μᾶς τρομάζουν ἀλλὰ πολλαῖς φορὰς μᾶς εὐχαριστοῦν· ξέυρομεν ὅτι εἶναι περαστικαῖς, ὅτι ζωογονοῦν τὴν γῆν καὶ καθαρίζουν τὸν ἀέρα καὶ δὲν προξενοῦν κατὰστροφάς, καθὼς συμβαίνει εἰς ἄλλα μέρη ἀπὸ πλημμύραις καὶ ἀπὸ ξεχειλίσματα μεγάλων ποταμῶν. Ἀλλὰ ἡ φοβερὴ νεροποντιὰ ἐκείνης τῆς νυκτὸς διὰ τὸν Ἀντώνιον εἶχε ὅλον τὸν τρόπον ἐξολοθρευτικοῦ καταρράκτου· αὐτὴ τοῦ ἔκοβε ξάφνου τὸν δρόμον πρὸς τὴν εὐτυχίαν, εἰς τὴν στιγμὴν ὅπου ἐκόντευε νὰ τὴν ἀπολαύσῃ· κ' ἐνῶ τὸ ἐσυλλογίζετο ἄρχισε νὰ πιστεύσῃ πῶς ἀπὸ τὴν περασμένην νύκτα μόνος ὁ Πειρασμὸς τοῦ τὰ εἶχε ὀργανίσῃ ὅλα, κατὰ θεῖαν παραχώρησιν, γιὰ νὰ πληρώσῃ ταῖς ἀμαρτίαις του· καὶ μὲ αὐτοὺς τοὺς στοχασμούς, ἅμα ἐμπήκε εἰς τὸ σπήλαιον, ἔζαψε χάμω, ἄρχισε νὰ δέρνηται καὶ νὰ κλαίῃ, τόσο πού ἐφαίνετο πῶς τὸ λυγικεῖο θὰ τὸν πνίξῃ.

[Ἐπεται συνέχεια]

ΙΑΚΩΒΟΣ ΠΟΥΛΛΑΣ

ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑΙ

ΕΡΝΕΣΤΟΣ ΠΕΝΑΝ

Ὁ Ἑρνέστος Πενάν ἦτο Βρετανὸς τὴν καταγωγὴν. Ἐγεννήθη ἐν Τρεγιεὶ τῆς Βρετάνης, τῆς «ἀπωτάτης ταύτης ἀδελφῆς τῆς Ἑλλάδος», ὡς τὴν ὀνομάζει ὁ μέγας συγγραφεύς, ὁ βίος του δὲ καὶ ὁ χαρακτήρ τοῦ ἔργου του ὑπῆρξαν ἡ ἐπισημοτέρα ἐπιθεδαίωσις τῆς περιήμου θεωρίας τοῦ Ταῖν περὶ τοῦ milieu καὶ τῶν κληρονομικῶν ἐπιδράσεων ἐν τῇ φιλολογίᾳ. Ὅταν εἰς μικρὸν τι ξενοδοχεῖον τῶν Παρισίων συνήρχοντο ἀπαξ τοῦ ἔτους οἱ παροικοῦντες Βρετανοὶ διὰ νὰ ἐορτάσουν, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Πενάν, τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἀπουσίας γενεθλίου καὶ οἱ νέοι ἐψάλλαν περίξ του τὰς βρετανικὰς παραδόσεις, οἱ μεγάλοι γλαυκοὶ ὀφθαλμοὶ του ἐξήστραπτον, τὸ θέαμα δ' ἐκείνο συγγραφῶς τοιαύτης φήμης, τὸν ὁποῖον ἐφαίνετο ὅτι τόσον ἠϋφραϊνεν ἡ ἐορτὴ καὶ ὅστις τόσον ἀπλοῦς ἐδεικνύετο πρὸς τοὺς συμπολίτας του, τοὺς περιστοιχίζοντας αὐτὸν διὰ τῆς εὐλαβοῦς συμπαινεῖας τῶν, ἐνέπνεε κατ' ἐξοχὴν αἰσθήματα γαλήνης καὶ συγκινήσεως. Ἐνόμιζε τις ὅτι ὁ μέγας συγγραφεὺς πρὸ μικροῦ εἶχεν ἐγκαταλίπει τὴν γενεθλίον πόλιν του, «τὴν παλαιὰν σκοτεινὴν πόλιν, τὴν ὅποιαν πιέζει τυραννικῶς ὁ καθεδρικὸς ναὸς τῆς, ἀλλ' ὅπου αἰσθάνεται τις ζωντανὴν τὴν διαμαρτύ-

ρησιν κατὰ παντός ὅ,τι εὐτελὲς καὶ κοινόν». Ἡ πρωτοτυπία τῆς ἰδιοφυίας του, ὁ χυμὸς τοῦ ταλάντου του εἶνε ἀπόρροια τοπικῶν ἐπιρροῶν. «Ὅλα τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ βρετανικοῦ πνεύματος ἀνευρίσκονται εἰς τὸν χαρακτήρα τοῦ 'Ρενάν. Φύσις ποιητική, μυστικισμὸς πλήρης ἀδρότητος, γλυκεῖαι τις μελαγχολία, ὁμοιάζουσα πρὸς ῥέμβην μᾶλλον παρὰ πρὸς θλίψιν, ἰδοὺ ποιεῖ εἶνε αἱ κύρια ἰδιότητες τοῦ συγγραφέως τοῦ Βίου τοῦ Ἰησοῦ.

Αὐτὸς ὁ ἴδιος, εἰς τὴν ἐξακουστὴν ἐκείνην Προσευχὴν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, τὴν προσευχὴν τὴν ὅποιαν προσηυχήθη, ὅταν ἡδυνήθη νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὸ ἀπόλυτον καλόν, εἶπεν: «Ἐγεννήθη, θεὰ γλαυκῶπις, ἀπὸ γονεῖς βαρβάρους, εἰς τὴν χώραν τῶν ἀγαθῶν καὶ ἐναρέτων Κιμμερίων, οἱ ὅποιοι κατοικοῦν τὴν ἀκτὴν θαλάσσης σκοτεινῆς, βραχοσπάρτου καὶ διαρκῶς ἀνεμοδαρομένης. Μόλις γνωρίζομεν τὸν ἥλιον. Ἀνθὴ εἶνε ἐκεῖ τὰ θαλάσσια βρύα, τὰ φύκη καὶ τὰ πολύχρωμα κογχύλια, τὰ ὅποια εὐρίσκει τις εἰς τὸ βάθος τῶν μοναχικῶν ὀρυκτικῶν. Τὰ νέφη φαίνονται ἄγροα καὶ ἡ χαρὰ εἶνε καὶ αὐτὴ ἀπῶς μελαγχολική· ἀλλὰ πηγαί ψυχροῦ ὕδατος ἀναβλύζουν ἀπὸ τοὺς βράχους καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν νεανίδων ὁμοιάζουν πρὸς τὰς πρασίνας ἐκείνας πηγὰς, ἐντὸς τῶν ὁποίων κατοπτρίζεται ὁ οὐρανός. . . Οἱ πρόγονοί μου, ἐφ' ὅσον ἡμπορῶ ν' ἀναδράμω μέχρις αὐτῶν, ἐπεχειροῦν ναυσιπορίας μακρὰς εἰς θαλάσσας, τὰς ὁποίας οἱ Ἀργοναῦταί σου δὲν ἐγνώρισαν. Ὅταν ἤμην παιδίον, ἤκουσα ᾄσματα τῶν πολιτικῶν χωρῶν. Ἐλικινίσθην μὲ τὴν ἀνάμνησιν τῶν πλωτῶν πάγων, τῶν ὀμιγλῶδων, γαλακτοχρόνων θαλασσῶν, τῶν νήσων, ἐπὶ τῶν ὁποίων τὰ πτηνὰ ψάλλουν καθ' ὥρισμένας ὥρας καὶ ἀφιπτάμενα ὅλα ὁμοῦ συσκοτίζουν τὸν οὐρανόν. . .»

* *

Ὁ πατὴρ τοῦ 'Ρενάν ἦτο ναυτικός, ὁ μέγας συγγραφεὺς δ' ἐγεννήθη εἰς ἐποχὴν δεινῶν οἰκονομικῶν στενοχωριῶν τῆς οἰκογενείας του. Ἡ ἀδελφὴ τοῦ 'Ρενάν—ἡ ἀχώριστος τῆς ζωῆς του καὶ τῶν μελετῶν του σύντροφος, τῆς ὁποίας τὸν βίον διηγρήθη εἰς φυλλάδιον, σχεδὸν ἀνέκδοτον, θεωρούμενον ὡς τὸ μᾶλλον συγκινητικόν, ἂν ἔχι τὸ τελειότερον τῶν ἔργων του—ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν σχολείου τινός, ἐνῶ εἷς τῶν ἀδελφῶν του προσελαμβάνετο ὡς ὑπάλληλος εἰς τράπεζάν τινα, καὶ ὁ 'Ρενάν, ὅστις ἦτο ὁ νεώτερος, εἰσῆρχετο εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Τρεγκιέ.

«Οἱ διδάσκοντες ἐν αὐτῇ ἱερεῖς μ' ἐδίδαξαν, λέγει ὁ 'Ρενάν, κατὰ τὴν ἀρχαίαν μέθοδον ἥτις ἦτο καὶ ἡ καλλιτέρα. . . Προσπάθουν πρὸ παντός νὰ μορφώσουν ἀγαθοὺς ἄνδρας. . . Οὕτω τὴν ἐπαύριον τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1830, ἔλαβον τὴν ἀνατροφὴν, ἥτις ἐδίδετο ὑπὸ τῶν μοναχικωτέρων θρησκευτικῶν ἑταυριῶν πρὸ δύο αἰῶνων. . .»

Καὶ περαιτέρω, συνοψίζων τὴν διαρκὴ ἐντύπωσιν καὶ ἐπίδρασιν, τὴν ἀσκηθεῖσαν ὑπὸ τῆς διδασκαλίας ταύτης ἐπὶ τοῦ νεαροῦ πνεύματος του, δηλοῖ ὅτι δύο ἀπολύτως ἀληθείας ἐνέπνευσαν εἰς αὐτὸν οἱ διδάσκαλοί του: «πρῶτον ὅτι πᾶς ἄνθρωπος σεβόμενος ἑαυτὸν δὲν ὀφείλει νὰ ἐργασθῇ εἰμῇ ὑπὲρ ἔργου ἰδεώδους, διότι πάντα τὰ ἄλλα εἶνε δευτερεύοντα,

ἀσθημῆς, σχεδὸν αἰσχυντηλά· ignominia seculi· ἡ δευτέρα, ὅτι ὁ χριστιανισμὸς εἶνε ἡ σύνθεσις παντός ἰδεώδους. . .» Αἱ δύο αὗται ἀλήθειαι ὑπῆρξαν ὁ ὁδηγὸς τῆς ἠθικῆς ζωῆς τοῦ 'Ρενάν. Μὲ τὴν πάροδον τοῦ καιροῦ ἔδωκεν ἴσως εἰς αὐτὰς ἔννοιαν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀβρὰν καὶ λεπτεπίλεπτον, ἀλλ' οὐδέποτε ἔπαυσεν εἰς αὐτὰς νὰ ὑπάρῃ καὶ τῆς ἐνεργείας του τὴν θετικὴν δράσιν καὶ τῶν φιλοσοφικῶν του μελετημάτων τὴν βαθεῖαν ῥέμβην.

Ἐκ τῆς πρώτης ταύτης παιδείσεώς του ὁ 'Ρενάν ἐτήρησε καὶ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν παράστασιν καὶ εἰς τὸν τρόπον τοῦ ὁμιλεῖν καὶ εἰς τὸν τρόπον τοῦ γράφειν καὶ τι τὸ ἡδέως ἱερατικὸν καὶ σεμνόν. Ὁμοιάζει πρὸς λαϊκὸν ἐπίσκοπον, ὅστις πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἀποβάλλει τὴν μίτραν καὶ εἶχεν ἀποθέσει τὴν ποιμαντορικὴν βακτηρίαν, ἀλλ' ὅστις διετήρησεν ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγελίου, ἐκ τῆς βαθείας μελέτης τῶν ἱερῶν κειμένων, ἐκ τῆς ψυχικῆς ἐπικοινωνίας πρὸς τὸν κόσμον τῶν Γραφῶν καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὸν χαρακτήρα κήρυκος τοῦ θεοῦ λόγου, νεωτεριστικοῦ, εὐγλώττου, ποιητικοῦ, πλήρους πάθους καὶ ἐξάρσεως, ἐναρμονίου, μελωδικοῦ.

* *

Ὅσοι δὲν γνωρίζουν τὸν 'Ρενάν ἢ ἐξ ὀνόματος, ὅσοι δὲν ἐνέκυψαν ποτὲ εἰς τὸ ἔργον του, ὅσων ἡ μουσικὴ τοῦ ὕφους δὲν ἐλίκνισε τὰ φιλοσοφικά ὄνειρα, φαντάζονται αὐτὸν ὡς ἀπαίσιον τινα αἰρετικόν, ὡς ἀρνητὴν τοῦ Χριστοῦ, ὕβριστὴν τῆς θρησκείας, ἐχθρὸν τοῦ χριστιανισμοῦ. Ὅχι, ἀγαθοὶ ἄνθρωποι! Ὁ 'Ρενάν εἶνε ὁ ἐκτὸς τοῦ χριστιανισμοῦ χριστιανός, ὁ μὴ πιστεύων εἰς τὴν θεϊαν καταγωγὴν τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ λατρεύων αὐτὸν ὡς Θεόν. «Δὲν εἶσαι χριστιανός», τοῦ ἔλεγε ὁ διδάσκαλός του Γοττοφρέϋ εἰς τὴν ἱερατικὴν σχολὴν τοῦ Ἰσῦ, ἀλλὰ πολὺ δικαιότερος καὶ φιλοσοφικώτερος ἦτο ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ ἄλλου διδασκάλου του, ὅστις βλέπων αὐτὸν διαρκῶς ἐγκύπτοντα εἰς βαθεῖας μελέτας, καὶ ἡδονικῶς ῥοφῶντα, ὡς πνευματικὸν ὅπιον, τὰ συμπεράσματα τῶν φιλοσοφικῶν ἔργων, ἔλεγε περὶ αὐτοῦ:

«Τὸ καὶ μὲν τὸ παιδί! Τί εὐμορφὸ ποῦ εἶνε ἔτσι κουκουλωμένο! Μὴ τὸ ταράττετε! Θὰ μελετᾷ, θὰ μελετᾷ ἀκατάπαυστα καὶ ὅταν ἡ μέριμνα τῶν ψυχῶν τὸν καλῇ θὰ μελετᾷ ἀκόμη. Κουκουλωμένος εἰς τὸ ἐπαναφορὸν τοῦ θὰ λέγῃ εἰς τοὺς ἐρχομένους πρὸς αὐτόν: "ὦ, ἄφετέ με. . . ἤσυχον!" Ποῖα παραστατικώτερα εἰκὼν τοῦ μέλλοντος ἀμειλίχου διλειτταντισμοῦ τοῦ 'Ρενάν, τοῦ φιλομειδοῦς σκεπτικισμοῦ του, τῆς ἀβροτάτης ἀπαισιοδοξίας του, τῆς φιλοσοφίας του, ἥτις δὲν ἀπολήγει εἰς συμπεράσματα καὶ ἀφίνει τὰ πάντα κυμαινόμενα ὡς ἐν χλιαρῇ καὶ ἀορίστῃ ἀτμοσφαιρᾷ βαρυτάτων ἀνατολικῶν μύρων;

ὦ! ναί! ἂν ἔπαισες εἰς τίποτε, εἰς τοῦτο ἔπαισες, διδάσκαλε θεῖε! Ὅτι ἐξηγείρας εἰς τὴν ψυχὴν τῆς ἀνθρωπότητος ὅλας τὰς περιεργείας καὶ δὲν ἱκανοποιήσας καμμίαν, δὲν ἀφύπνισας ὅλους τοὺς πόθους τῆς ἀληθείας καὶ δὲν ἐκόρσεες οὐδένα, ὅτι μᾶς ἐπέδειξες μακρόθεν ὅλα τὰ ἰδεώδη καὶ εἰς οὐδὲν μᾶς ὠδήγησες. Ἐφάνης γλυκύς, γενναῖος εἰς

ΕΡΝΕΣΤΟΣ ΡΕΝΑΝ

Κατὰ νεωτάτην ελαιογραφικὴν εἰκόνα τοῦ Bonnat.

πνευματικᾶς ἀπολαύσεις, ἀνυπέρβλητος εἰς γοητεῖαν, ἀλλὰ φεῦ! τὰ διδάγματά σου, λαμπρὰ ὡς αἱ ἱριδόχροες πομφόλυγες τοῦ σάπωνος, δὲν ἀφίνουσι μεταξὺ τῶν δακτύλων μας ἢ ἐλίγας σταγόνας ὕδατος. "Ω! διατί νὰ κλονισθῇ ἡ πίστις σου, διδάσκαλε θεῖε, διατί νὰ ταραχθῇ ἡ ψυχὴ σου ὑπὸ τῶν ἀμφιβολιῶν, διατί νὰ διανοιγοῦν οἱ ὀφθαλμοί σου εἰς τὸ φῶς τῆς ψυχρᾶς ἀληθείας; "Ανευ τούτου θὰ ἦσο ἴσως ὁ θεμελιωτῆς νέας πίστεως, ὁ ἰδρυτὴς νέας θρησκείας, τῆς θρησκείας τῶν ἰδεωδῶν...

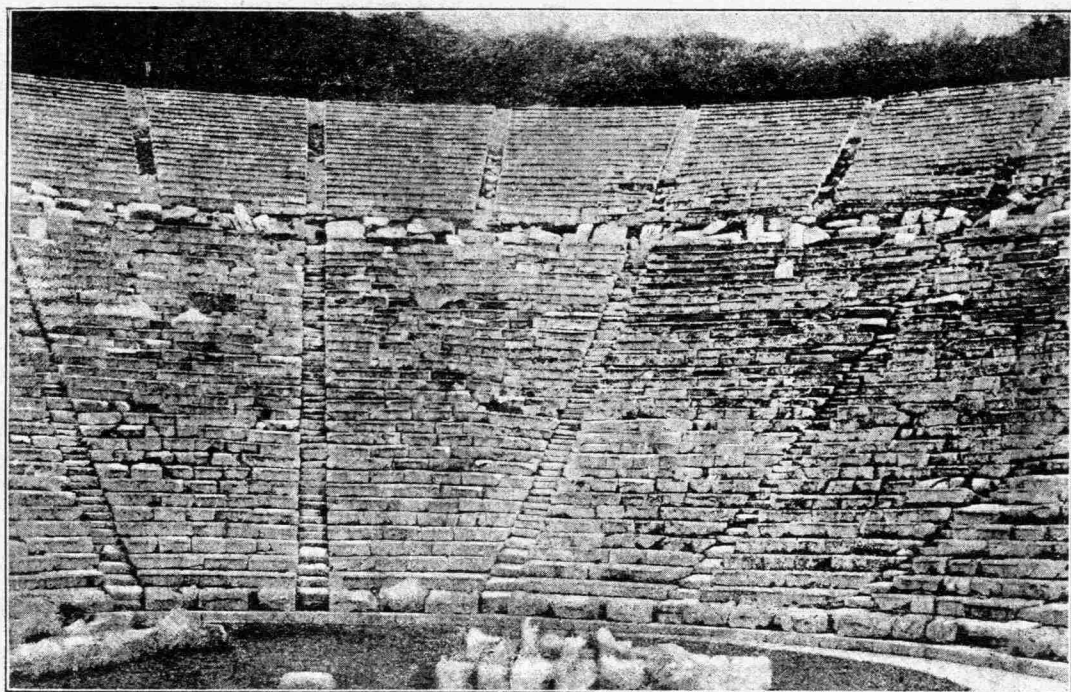
"Αλλ' ἂν ἡ ψυχὴ ἡμῶν θλίβεται διὰ τοῦτο, ὁ νοῦς θαυμάζει. Ἡ ἀθάνατος δόξα τοῦ βίου τοῦ "Ρενάν εἶνε ὅτι ἐφήρμοσε τὴν ἀρχήν, καθ' ἣν ἡ ἐξωτερικὴ ζωὴ δέον νὰ εἶνε σύμφωνος πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν, καὶ αἱ πράξεις μὲ τὰς ἰδέας μας. "Όταν ὁ "Ρενάν εἰσῆλθεν εἰς τὴν σχολὴν τοῦ ἀγίου Σουλπικίου ἐπίστευεν — ὅταν ἔπαυσε νὰ πιστεύῃ ἐξῆλθεν ἐξ αὐτῆς μὲ τὴν θλιβεράν ἀποψιν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀναδημιουργήσῃ τὴν ζωὴν τοῦ ἀπὸ θεμελιῶν, βαδίζων ἐντελῶς πρὸς τὸ ἀγνώστον. Τοιαῦτα ἀποφάσεις κατατάσσουσιν καὶ ταξινομοῦν τὰς ψυχάς, ἔστω καὶ ἐπὶ ταῖς βαρυτάταις τῶν θυσιῶν, — ποῖα δὲ βαρυτέρα θυσία ἢ ἡ ἀπώλεια τῆς πίστεως, ἣτις ἐφώτιζεν, ὡδήγει καὶ ἐγλύκαινε μέχρι τοῦδε;

* *

Τὸ κατ' ἐξοχὴν ἔργον τοῦ "Ρενάν εἶνε ὁ βίος τοῦ "Ιησοῦ. Ὑπάρχουσιν πολλοὶ ἀγνοοῦντες τὸν Μάρκον Αὐρήλιον, τὸν "Αγ. Παῦλον, τὸν

"Αντίχριστον, τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἰσραήλ, τὴν μετάφρασιν τοῦ "Ἀσματος τῶν Ἀσμάτων, τὰς Ἀναμνήσεις του, τὸ Μέλλον τῆς Ἐπιστήμης, ἀλλ' οὐδεὶς ὁ ἀγνοῶν, τοῦλάχιστον ἐκ φήμης, τὸν Βίον τοῦ "Ιησοῦ.

"Εξεδόθη τὸ 1863 καὶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ εὐθὺς ἅμα τῇ ἐκδόσει του κατέστη ἐνδοξος. Δὲν ἦτο μόνον ἡ μελωδικὴ μαγεία τοῦ ὕφους, ἣτις κατέστησε τὸ βιβλίον περιζήτητον. Τὸ θέμα του εἴλκυσε ἐπίσης τὴν κοινὴν προσοχήν. Ὁ "Ρενάν ἔθιγε τὰς λεπτοτέρας χορδὰς τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως. "Όχι μὲ τὴν χλευαστικὴν ἀπιστίαν τοῦ Βολταίρου, ὅστις χαιρετῶν τὸν διερχόμενον Σταυρὸν καὶ ἐρωτώμενος πῶς ἔπραττε τοῦτο ἀπήντα: «Nous ne nous parlons pas, mais nous nous saluons», ἀλλὰ μὲ τὴν μελαγχολικὴν καὶ ρεμβὴν λατρείαν, τὴν ἀποτελοῦσαν ἐν ἐκ τῶν ἰδιαζόντων γνωρισμάτων τῆς ἀσυλήηπτου καὶ ποικιλιωτάτης εἰς λεπτοτάτας ἀποχρώσεις ἰδιοφυίας του. "Ω! Τοῦ ὀμιλεῖ αὐτός, τοῦ ὀμιλεῖ παθητικῶς, καὶ τὸν ἐχαιρέτα, τὸν ἐχαιρέτα βαθέως, τὸν Ἐσταυρωμένον, ὅταν διήρχετο. Κατέθετε τὸ σῶμά του ἐντὸς τοῦ τάφου καὶ, Μυροφόρος τοῦ αἰῶνός του, τὸν ἐκλαίει μὲ δάκρυα ἀρρήτως μελαγχολικὰ καὶ ἡδέα, κλαίων, κλαίων ἑαυτόν, διότι δὲν ἐπίστευε, καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ πιστεύσῃ εἰς τὴν θεότητα τοῦ εὐγενεστέρου θύματος, τὸ ὅποιον ἔχουσε ποτε τὸ αἷμά του ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος. Τὸ βιβλίον τοῦτο, τοῦ ὁποίου ὅμοιον δὲν ἐγράφη, εἶνε παθητικὸν καὶ γλυκύτατον κράμα λατρείας καὶ κρι-

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟΝ ΤΗΣ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

τικῆς ἀναλύσεως, ἐπιστήμης καὶ ποιήσεως. Ἡ ποίησις τῶν ἐρατεινῶν τοπίων τῶν Ἀγίων Τόπων θαυμασίως περιβάλλει καὶ ἐξαίρει τὸ ὑπερφυῖς πρόσωπον ἐκείνου, ὅστις ἐθυσιάσθη διὰ τὴν σῶσιν τὸν κόσμον ἀπὸ τοῦ σκότους καὶ τῆς ἁμαρτίας. Οἱ εὐλαβεῖς ἔμειναν κατὰπληκτοὶ καὶ μαγευμένοι. Οἱ ἄθρησκοὶ ἐγοητεύθησαν. Οἱ ἀδιάφοροὶ συνεκινήθησαν. Δὲν εἶχεν ἰδῆ ὁ κόσμος ἀκόμη ὅμοιον θέαμα, ἀπίστον νὰ περιγέῃ μὲ σμύρναν καὶ ἀλόην λατρείας τοιαύτης τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ· δὲν εἶχεν ἰδῆ ἐχθρὸν τοῦ χριστιανισμοῦ νὰ ὀμιλῇ μετὰ μεγαλειότητας περὶ αὐτοῦ τρυφερότητος, οὔτε ἀρνητὴν τοῦ Κυρίου νὰ ἀπευθύνῃ πρὸς αὐτὸν δεήσεις λυρικωτέρας.

Παρελθούσης τῆς πρώτης καταπλήξεως τὸ βιβλίον ἐξήγειρε θύελλαν, θύελλαν πολεμικὴν, διὰ τῆς ὁποίας, κατὰ τὴν παρομοίωσιν τοῦ Βουρζέ, τὸ βιβλίον ἐδάδισεν, ὡς ὁ Χριστὸς ἐπὶ τῶν κυμάτων, χωρὶς οὔτε μίαν θρῖξ τῆς θείας αὐτοῦ κεφαλῆς νὰ ταραχθῇ ὑπὸ τοῦ ἀνέμου. Σήμερον ἡ θύελλα διελύθη καὶ τὸ βιβλίον παρκαμένει. Παρκαμένει ὡς τὸ ἄκρον ἄκρον τῆς φιλοσοφικῆς καὶ ποιητικῆς ἀνυψώσεως κριτικοῦ πνεύματος, ὡς μίαν τῶν ἀγνοτέρων κορυφῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων συναντηθεῖσα ἡ Ἐπιστήμη καὶ ἡ Ποίησις ἀντήλλαξαν μακρὸν καὶ περιπαθεῖς φίλημα, ἀρραβῶνα μελλουσῶν συναντήσεων, ἐγγύθιν τῆς προσδοκωμένης καὶ ὑποφωσκούσης κοινοζωίας.

* *

Ὁ Ῥενὰν ἐχαρκτηρίσεν ἐαυτὸν μετὰ γλαφυρᾶς ἀκριβείας, γράφων εἰς τὰς Ἀναμνήσεις του: « Ἐκὼν ἄκων καὶ παρὰ πάσαν εὐσυνείδητον προσπάθειάν μου πρὸς τὴν ἐναντίαν διεύθυνσιν, ἡμῶν προωρισμένους νὰ εἶμαι ὅ,τι εἶμαι, ῥομαντικὸς δια-

μαρτυρούμενος κατὰ τοῦ ῥομαντισμοῦ, φίλος τῶν οὐτοπιῶν, κηρύσσων ἐν τῇ πολιτικῇ τὴν πρακτικότητα, ἰδανιστὴς κοπιᾷζων πολὺ διὰ τὴν φανῇ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς του, κρᾶμα ἀντιφάσεων ἀναμνησκον τὸν τραγέλαφον, τὸν ἐκ διπλῆς φύσεως ἀποτελούμενον. Τὸ ἡμῶς μου ἐπέπρωτο ν' ἀσχολῇται εἰς κατὰλυσιν τοῦ ἐτέρου ἡμίσεώς μου, ὡς τὸ μυθολογούμενον ἐκείνο ζῶον τοῦ Κτησίου, τὸ κατατρῶγον τοὺς ἰδίους πόδας. Ὁ μέγας παρατηρητὴς Σελεμέλλ Λακούρ εἶπεν ἐξαίρετως: « Σκέπτεται ὡς ἀνὴρ, αἰσθάνεται ὡς γυνή, πράττει ὡς παιδίον ». Καὶ δὲν παραπονέσθαι διὰ τοῦτο, ἀφοῦ ἡ πολὺπλοκος αὕτη συγκρότησις μοὶ παρέσχε τὰς ζωηροτέρας πνευματικὰς ἀπολαύσεις, τὰς δοθείσας εἰς τὸν ἄνθρωπον ».

Ἦτο πράγματι τὸ μᾶλλον ἀσύλληπτον τῶν πνευμάτων, ὁ δυσαναλυτότερος τῶν χαρακτήρων, ἡ ποικιλωτέρα τῶν ψυχῶν, ὁ νεώτερος Πρωτεύς, ὁ θελγων, ὁ γοητεύων, ὁ σαγηνεύων, ἀλλὰ μὴ παρέχων ὠρισμένας δοξασίας, συμπεράσματα μαθηματικά, γνώμας σαφεῖς καὶ ὠρισμένας, εἰς τὴν περικυκλοῦσαν τὴν παμφαῖαν αὐτοῦ δόξαν ἡθικὴν βουλιμίαν. Δὲν δύναμαι ἐδῶ νὰ ἐπιχειρήσω ἀνάλυσιν τῆς φιλοσοφίας του, τῆς γαληνίου καὶ εὐμειδούς, τῆς μαλακῆς καὶ ἀβρᾶς, κατὰ βάθος ὅμως ἀπαισιοδόξου καὶ πικρᾶς, ἀλλ' ὁ Ῥενὰν δὲν ἔγραψε διὰ θετικὰ πνεύματα, φέροντα ἐν ἑαυτοῖς τὴν διψάν τῆς πραγματικότητος· ἔγραψε διὰ τοὺς ἀδιορθώτους ὀνειροπόλους, τοὺς θαυμάζοντας τὴν ἐλαφρὰν κόνιν τῶν λαμπρῶν τῆς ψυχῆς πτερόγων, χωρὶς νὰ ζητοῦν ποτὲ ν' ἀνακαλύψουν ἀπὸ τί σύγκειται αὕτη. Ἐγραψε διὰ τοὺς ποιητάς, διὰ τὰς γυναῖκας καὶ διὰ τοὺς εἰκαστατεῖς νέους — διὰ τὰς καρδίας μᾶλλον ἢ διὰ τὸ πνεῦμα.

* *

Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ῥενάν ἡ σύγχρονος ἀνθρωπότης χάνει θεσπέσιον μελωδόν, ὅστις ὑπὲρ τὸν ἡμισυν αἰῶνα διὰ τῆς μουσικῆς τῆς γλώσσης ἐδάυκαλυσεν ὅλα αὐτῆς τὰ ὄνειρα, ἔψαλε τὰς χαρὰς καὶ τὰς θλίψεις, ἐξῆρε τὸν ἀγνότατον αἰθέρα τῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων, ἔθεσε τὰ ἰδεώδη τῆς.

Ὁ Ῥενάν ἐγεννήθη χριστιανὸς καὶ ἀποθνήσκει μόνον ἰδανιστής. Δὲν ἀπηρνήθη τὸν Χριστόν. Οὐδεὶς ὡς αὐτὸς ἠγάπησε τὸν Ἐσταυρωμένον τρυφερώτερον καὶ οὐδεὶς ἔρρανε τοὺς πόδας τοῦ Ναζωραίου με δάκρυα παθητικώτερα. Ἀλλὰ τὴν θρησκείαν τῶν ἐξωτερικῶν τύπων, τῶν συμβόλων, τῆς ἐπιπολαίου λατρείας ἀντικατέστησε διὰ τῆς θρησκείας τῆς ψυχῆς καὶ τὸν βίον του ἐκανόνισεν, οὐχὶ κατὰ δόγματα, ἀλλὰ κατὰ βαθείας φιλοσοφικὰς καὶ ἠθικὰς πεποιθήσεις. Ἐπίστευεν ὅτι ἡ ζωὴ δὲν ἔχει ἀξίαν εἰμῇ διερμηνευομένη καὶ μεταμορφουμένη διὰ τῆς μαγικῆς ἐπιρροῆς τοῦ Ἰδανικοῦ καὶ ὁ βίος αὐτοῦ ὅλος ὑπῆρξεν ἐν διαρκείᾳ ἄσμα πρὸς τὸ Ἰδανικόν. Ἐνεκα τούτου καὶ αὐτὸς ὁ σκεπτικισμὸς του ὡς πρὸς τὰς μορφὰς τοῦ ἰδεώδους δὲν φθείρει τὸ αἶσθημα, καὶ αὐτὸς ὁ διλετταντισμὸς του παραμένει εὐγενὴς καὶ ὑψηλὸς ὡς ἡ ἄδολος πίστις, καὶ αὐταὶ αἱ ἀρνήσεις του δὲν ἀπολήγουν εἰς ξηρότητα, ἀλλὰ καταδρoσίζουν τὴν ψυχὴν καὶ τὴν κατευφραίνουν. Ἐὰν τὸ βάθος τῆς φιλοσοφίας του ἦτο ἡ ἀπαισιοδοξία, ἡ λαμπρά καὶ ἀμυφωτος περιβολὴ τοῦ ὕφους του, τὸ ὅποιον κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Σαρσαί, τόσον λάμπει, ὥστε ἀνάγκη τις νὰ φορῇ πρασίνας διόπτρας, ὅταν ἀναγινώσκη τὸν Ῥενάν, μᾶς ἐμποδίζει νὰ διακρίνωμεν αὐτήν.

Δὲν θὰ ἐπιχειρήσω ν' ἀναλύσω ἐνταῦθα ἄλλα ἔργα τοῦ Ῥενάν. Ἀρκεῖ νὰ σημειώσω, ὅτι καθ' ὅλον τὸν βίον του εἰργάσθη, εἰργάσθη, εἰργάσθη, αὐτὸς ὁ ἄπιστος, ὡς βενεδικτίνος ἀληθής! Ἐταξείδευσεν, περιηγήθη τοὺς Ἀγίους Τόπους, ἐπόθεν ἔφερε τὰς ἀπαράμιλλους ἐκεῖνας περιγραφάς, τὰς πληρούσας τὰς σελίδας τοῦ Βίου τοῦ Ἰησοῦ, ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἀνελθὼν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν προσευχήθη γονυπετής εἰς τὴν θέσιν, ὅπου ἦτο τὸ ἄγαλμα τῆς Παρθένου καὶ κατὰ τὴν ἐμολογίαν του ἐκοινώνησε τοῦ ἀπολύτου καλοῦ, ἀνέλαβε κολοσσιακὰς κριτικὰς καὶ φιλολογικὰς ἐργασίας, τὰς ὁποίας ἔφερε πάσας εἰς πέρας, κατεδίδασκε διὰ τῆς γοητείας τοῦ ὕφους καὶ τῆς μαγείας τῆς ἐν πεζῷ λόγῳ ποιησεώς του μέχρι τοῦ πολλοῦ πλήθους ἀσχολίας, θεωρουμένας ἕως τότε ὡς κτῆμα ὀλίγων τινῶν, ἔγραψε σελίδας, αἱ ὁποῖαι θ' ἀπομεινουν ἀπαράμιλλον ὑπόδειγμα τελειότητος τῆς γαλλικῆς γλώσσης κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, ἔλαβε δεκάκις, ἑκατοντάκις τὸν λόγον εἰς συμπόσια, εἰς ἀκαδημαϊκὰς ἐορτάς — τὸ κύκνειον ἄσμα του ὑπῆρξεν ὁ περὶ Ἑλλάδος λόγος του κατὰ τὸ συμπόσιον τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων — καὶ ἀπέθανε συζητούμενος, πολεμούμενος διὰ τὸ ἀρνητικὸν τοῦ φιλοσοφικοῦ του συστήματος, τὸν σκεπτικισμόν του, ὅστις δὲν ἠδυνήθη νὰ δώσῃ τροφήν εἰς τὴν διψῶσαν πίστιν καὶ ἀγάπην ἀνθρωπότητα, ἀλλ' ἀρρήτως, ἀρρήτως θαυμαζόμενος.

«Ἀπαρνούμαι, (ἔγραφε κάπου ὁ Ῥενάν), ὅλας τὰς βλαστημίας, τὰς ὁποίας οἱ φυσικοὶ φόβοι τῆς τελευ-

ταίας ὥρας ἠδύναντο νὰ μὲ κάμουν νὰ προσφέρω κατὰ τοῦ Θεοῦ. Ἡ ζωὴ, ἥτις μοῦ ἐδόθη χωρὶς νὰ τὴν ζητήσω, ὑπῆρξε δι' ἐμὲ εὐεργεσία. Ἐὰν μοῦ προσέφερετο καὶ πάλιν θὰ τὴν ἐδεχόμην ἐκ νέου, καὶ ἐκτὸς ἐὰν τὰ τελευταῖά μου ἔη μοῦ ἐπιφυλάσσον ὀδύνας παραπολὺ σκληράς, δὲν ἔχω παρὰ λόγους εὐχαριστιῶν πρὸς τὴν αἰωνίαν αἰτίαν παντὸς ἀγαθοῦ διὰ τὸν χαριτωμένον περίπατον, τὸν ὅποιον μοῦ ἐδόθη νὰ ἐκτελέσω διὰ μέσου τῆς πραγματικότητος».

Ὁ Ῥενάν ἔγραψε μόνος τὸν ἐπιτάφιόν του! καὶ ὅλη ἡ φιλομειδῆς, γοητευτικὴ καὶ εἰρωνικὴ φιλοσοφία του περιλαμβάνεται εἰς τὰς ὀλίγας ταύτας λέξεις.

Διὰ μέσου ἀνθρώπων δροσπετάλων ὠδήγησε τὴν σκεπτομένην, τὴν πάσχουσαν, τὴν φιλοσοφοῦσαν ἀνθρωπότητα πρὸς τὴν λύσιν τῶν μεγάλων ἠθικῶν προβλημάτων τοῦ αἰῶνος, ὁ Ῥενάν· μὲ ἄνθη εὐγνωμοσύνης καὶ συμπαθείας, σκεπάζει καὶ ἡ σκεπτομένη, ἡ πάσχουσα, ἡ φιλοσοφοῦσα ἀνθρωπότης τὸ γαλήνιον φέρετρον τοῦ φιλοσόφου, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ βαθὺς καὶ γλυκύτατος τοῦ Ἰδανισμοῦ ἱερεὺς, ὅστις, γεννηθεὶς εἰς τὰς ὀμιγλῶδεις χώρας τοῦ βορρᾶ, ἠσθάνετο μυστηριώδη συνάφειαν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ψυχὴν, ἔψαλε δὲ τὴν Ἀκρόπολιν ὡς μέγας ποιητῆς, ἀκροασθεὶς τοῦ Πλάτωνος καὶ μεταλαβὼν τοῦ μέλιτος, τὸ ὅποιον, κατὰ τὸν ποιητὴν, αἱ μέλισσαι τοῦ Ὑμηττοῦ ἀπέθεταν εἰς τὰ χεῖλη τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου.

ΔΗΜ. ΚΑΚΛΑΜΑΝΟΣ

ΚΟΡΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ!

ΜΥΘΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ Κας HANNAH LYNCH

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ IB'

Ἰναρίμν.

Οἱ ἐπισκεφθέντες τὴν γῆν τῆς Ἑλλάδος γνωρίζουν ὅτι ἡ ἀρχαία κλασικὴ ὥραιότης σχεδὸν ἐξέλιπε, ἀλλ' ὄχι καὶ ὀλοσχερῶς. Κάποτε, εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, βλέπεις πρόσωπον τὸ ὅποιον φαίνεται ὡς νὰ σὲ προσαγορεύῃ ἐκ τοῦ βάθους παρελθόντων αἰώνων, μὲ τὸ πρόσθετον γόητρον τῆς μελαγχολίας, τὴν ὁποίαν ἐνετύπωσεν ἐπ' αὐτοῦ ἡ μεσολαβήσασα ἔκτοτε παρακμή. Τὸ τοιοῦτον ὄραμα εἶναι σπάνιον, ἀλλ' ὅταν ἅπαξ τὸ ἴδῃς, μένεις ἐκθαμβὸς ἐνώπιόν του. Τίποτε δὲν συγκρίνεται πρὸς τοιοῦτο κάλλος. Ὁ τύπος ὥραιότητος ἄλλων χωρῶν τῆς Εὐρώπης ἐπισκιάζεται ὑπ' αὐτοῦ, καθὼς ἐπισκιάζει τὰς ἰταλικὰς μελωδίας μία φράσις ἀρμονικὴ τοῦ Βεετόβεν.

Ἡ Ἰναρίμν, περιβαλλομένη ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, μὲ μειδιάμα ἐλαφρὸν εἰς τὰ ἐράσματα χεῖλη της, ἱσταμένη ἐκεῖ, ἀπέναντι τοῦ πατρός της βυθισμένου εἰς σκέψεις, ἐφαίνετο ὡς νὰ κατέβη ἀπὸ τὰ Ὀλύμπια δώματα τῶν Ἀθανάτων. Παρομοίαν μορφήν πλάττει διὰ τῆς φαντασίας